

Az irodalomtudomány nemzeti jellegéről

Irodalomértésünk helyzete és a nemzeti szempontú irodalomértés esélyei

Hitel Könyvműhely, 2014

Jó érzéssel olvastam ebben az antológiában azokat az írásokat, amelyek okosan hátrítják az nemzeti szempontú irodalom megcsúfolóinak hamis érveit, azokat, amelyek Illyés Gyuláról vagy Petőfiről mondják ki az anatómát, Nagy László, Csoóri Sándor költői rangját próbálják megtépázni, s a nemzeti motívumot legföljebb ironikus értelemben hajlandók kezelni. *Nacionalizmus és patriotizmus* között akkor sem ismerik el a különbséget, ha már találkoztak e két fogalom Illyés Gyula évtizedekkel ezelőtti, tisztázó megkülönböztetésével, ha tudnak Füst Milán, Radnóti Miklós, Szép Ernő, Déry Tibor vagy Vas István és a nacionalizmus más üldözötteinek hazas és magyarságverseiről, s hallottak Komlós Aladár, Örkény István, Zelk Zoltán, Mezei András és sok más írónk *kettős kötéséről*. („Magyar vagyok, és zsidó” – vallotta egy interjúban az említettek mind-egyikére és sok sorstársukra érvényesen Komlós Aladár.) A kételkedők makacs elfordulása e szép kiállításoktól már önmagában elég ok volna az irodalomtudomány nemzeti jellegéről szóló cikkek születésére, tizenegy irodalomtörténeti és elméleti tudós, esszéista, irodalmi publicista s egy összehasonlító elemzést adó kritikus cikkének megírására. Kettészakadt irodalmunkban a szembenállás – melyről egy pillanatil sem szeretném, ha ellenségeskedéssé fajulna – ma különös képet mutat. Ács Margit szerint a „kétféle irodalom” főként így jellemezhető: a nemzetietlen és a nemzeti feszül egymásnak irodalmi köntösben. Ez nem újdonság hazánk történetében, de mint már annyiszor, most is veszélyt jelez a világhatalmi törekvések útjában levő hazánkra. Nehéz

a „kompországból” híddá alakulni kis nyelvterületünkön.

Politikai megosztottságunk éppen az irodalom terén képeződik le a legélesebben. A külföldi kapcsolatokkal jobban megtámasztott szupranacionalista oldal igyekszik lejáratni a nemzeti töltésű irodalom értékeit és azok védelmezőit. Azzal a váddal illetik őket, hogy lekéstek a nemzetközi progresszió vonatáról, elavult eszméket és módszereket képviselnek. Mintha nem vennék észre, hogy jó néhány irodalomtudós, aki különböző fórumainkon, nevezetesen a *Hitelben* s e könyvben nemzeti értékeinket védve megszólalt, igencsak jártas a nagyvilág irodalomtudományi berkeiben. Jánosi Zoltán, Nyilasy Balázs, Finta Gábor, Márkus Béla, Bertha Zoltán vagy Imre László írása a világ modern szakirodalmára is tágas elméleti kitekintést bizonyít. A cikkekből összeállt szimpózium tárgya egyébként a *nemzetmotívum* az irodalomtudományban, és ez tematikus filológiai vizsgálódást és állásfoglalást kívánt a szerzőktől, nem pedig annak számontartását, hogy ki mennyire igazodik a nemzetközi kánonhoz. Összegyűjtötték a példákat és érveket ahhoz, hogy kimutassák, milyen művek viszik tovább a nemzeti megmaradás hagyományos motívumát, és közben milyen általános emberi követelményeknek tesznek eleget. A szerzők másik része, Ács Margit, Nagy Gábor, Elek Tibor, Sturm László és Papp Endre publicisztikus írásában, illetve műelemzésében ugyancsak fölkészülten végezte el munkáját. Füstbe megy a tudományos igénytelenség vádja, amelyet bizonyos körökben divat fölronni a nemzeti érdekelttség híveinek. Példák bőségével

bizonyítják ebben az antológiában, hogy régi és modern irodalmunk nemzeti jellegét megőrizve és alakítva igyekezett lépet tartani Európa nagy világirodalmi áramlataival, de kérdés, hogy várhatunk-e érdemi választ. Miért is várhatnánk: fejünk fölött döntenek a nemzeti színezetű magyar irodalom rangjáról azok, akik nem hivatalos stratégiákként intézik kulturális ügyeinket az anyagi támogatás és a reklámozás területén, különösen a külföldi fórumokon. Pedig az olvasók és az irodalmárok többsége ott sem azt nézi, hogy miként idomul a külföldihez a magyar irodalom, hanem hogy mennyiben művészi, emberi és európai, hogyha magyar – egyáltalán, milyen is a magyar jelleg, s hogyan tör át provinciális helyzetén.

Alig találunk a könyvben egy-két törlesztésszerű odamondást, ám annál több tudományos adalékban és párbeszédet sürgető állítást lelünk. Többen is hangsúlyozzák, hogy nem a visszavágás, hanem a hazai értékek melletti érvelés szándéka vezérli őket. Jó néhány írás példát ad arról, hogy a szembenálló felek egymástól is kaphatnak kezdetést az árnyaltabb igazság birtokba vételére. Modern külföldi szerzőkre is bőséggel hivatkozik nem egy szerző, s a honi sajátosságokra érzékenyen alkalmazza és egészíti ki az újabb külföldi elméleteket. Megosztottságunkat, amennyire csak lehetséges, közmegelégedésre, a minél magasabb mércének megfelelően kellene rendeznünk. A mérce maga is magyar és nemzetközi.

Ez az antológia példát nyújt az abban is, hogy az irodalomról nem föltétlenül tolvajnyelven kell beszélni. Nem árt az élményszerű befogadás s a témához méltó magyarosság. Sok mindent ki lehet fejteni magyar szóval, ha nem sajnájuk a kellő fáradságot. Nem tartható vulgárizálásnak, ha idegen műszókkal azonos értékű magyar kifejezéseket használunk. Az írások többsége nem csupán a szakmának szól. A kötet vezérszólama, a nemzeti jelleg sokakat véleményalkotásra készítet, mert kulturális létezésünk és fennmaradásunk a tétje.

E cikkek néhányát nemzetiségi helyzetbe szorult irodalmunk helyzete motiválja. Ez éppúgy közügy, mint az anyaország irodalmi élete. A második világháborúba torkolló harmincas évek gondolkodóiban szólalt meg a nemzeti lelkiismeret, s rándultak meg az önvédelmi reflexek úgy, mint most ennek az antológiának a szerzőiben. A várva várt rendszerváltás nem váltotta be a művelődés koloncáitól való megszabaduláshoz fűzött reményeinket. A szakmának egy tekintélyes része európai rangú értékeinket mellőzi vagy ítéli holt irodalomnak, csupán mert nemzeti érdekű. Kielégítő magyarázatot nem kapunk arról: miért fokozzák le Berzsenyit, Petőfit, Németh Lászlót, Illyést, Nagy Lászlót és más remekíróinkat is. A védekező pozíció egyértelmű: ez a könyv nem ellentétet szít, hanem értéket véd, vitára szólít. A nemzeteszmére hivatkozó közepszerűséget is elutasítja. Nem rombol: szellemi bástyát emel, s nem baj, hogy kismestereket is idéz. Ez még mindig szerencsésebb, mint a nagyok lejáratása.

Végigolvastam a könyvet, és nem elvenni, csak hozzátenni szeretnék valamit. Amikor az irodalom és azon belül az irodalomtudomány nemzeti *jellegeről* beszélünk, akkor nemcsak a nemzeti érdeket közvetlenül képviselő és előtérbe állító művekkel érvelhetünk. A nemzeti jelleg az anyanyelv, a népköltészet és a régi meg új klasszikusok mellett olyan művek hordozzák, amelyek közvetlenül nem szólnak sem a magyarságról, sem a nemzetéről, sem a hazáról, csak sugározzák magukból a magyar lelkületet. Élnek vele, gazdagítják és teremtik. Úgy, ahogy az Ómagyar Mária-siralomtól a magyarságát közvetlenül ritkán emlegető, annál inkább érvényesítő Nagy László, vagy ahogy a spirituális és gyerekverseivel remeklő Weöres Sándor költészetében hat ránk a szép szó, s formálja nemzeti lelkületünket. Bármiről szólva oly természetesen fejezték ki magyarságukat az anyanyelv művészi megszólításával, mint ahogy a nap fénylik, s ahogy a növények táplálják oxi-

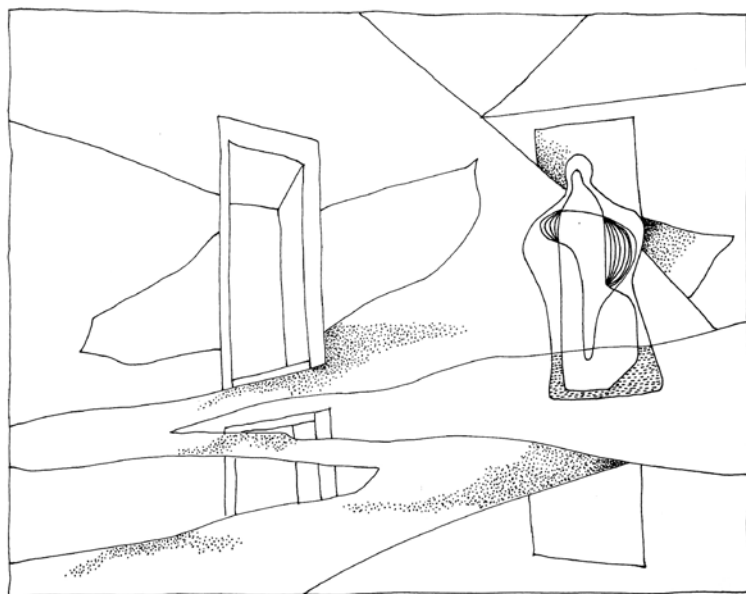
génnel az életünket. Ugyanígy az irodalomtudományi műnek is van nemzeti jellege, ha sorskérdéseinkre érzékenyen, példás magyarsággal szól értékeinkről, mint Horváth János, Szerb Antal vagy Kis Ferenc. És mindazon költőinké, akik esszéiben is felszólaltak a nemzetért Adytól, Babitstól Nemes Nagy Ágnesig, Csoóri Sándortól, Tornai Józseftől Tóth Erzsébetig.

Nemzeti önazonosságunknak az irodalomban van egy változó és egy változatlan összetevője. A változatlan a nemzet géniusza, a változó pedig az egyén zsenialitása az egymásra következő nemzedékek íróiban. Ősi és modern fog össze a megszüntetve megőrzés jegyében, ahogy ez (főként Tornai nyomán) több tanulmányban egybehangzik. Adyval szólva, a „mégis új és magyar” értékegyütteséről van szó. Ma ennek a kettősségnek a ma-

gyar oldala megerősítésre szorul az irodalmi publicisztika, az irodalomelmélet és az esszé részéről, mert támadások érik a nemzeti nihilizmus felől. Ha végre valamiben egyetértésre juthatnánk a nemzetfogalmat barátságtalanul kezelő irodalmárokkal, akkor az a giccs elleni közös harccal kezdődhetne.

Kívánok sikeres folytatást egyik legfontosabb nemzeti fórumunk, a *Hitel* munkatársainak. Ajánlom a könyvet a határokon átnyúló magyar kulturális közösségnek. Szerzőinek jó híveket és jó ellenfeleket kívánok. Hadd mondhassuk el majd, mint Arany és Reviczky, mint Szerb Antal és Cs. Szabó László, Németh László s mint a *Nyugat* íróinak és a népi mozgalom szerzőinek koráról: a magyar irodalom két hídpilléren áll, hordozva magyarságát és európaiságát.

Alföldy Jenő

ALFÖLDY JENŐ (1939) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő.